

Dit document is opgesteld naar aanleiding van het deelprogramma Wederopbouw van de visie Erfgoed en Ruimte en is een nadere uitwerking van de kernkwaliteiten zoals die genoemd zijn in bijlage 3 van de Visie Erfgoed en Ruimte.

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.

Utrecht

De Halve Maan

Toonbeeld van de wederopbouw

Inhoud

Wederopbouw: tonen van een tijdperk	pagina 2
Methodiek en leeswijzer	pagina 3
De wederopbouwperiode	pagina 4
Introductie De Halve Maan	pagina 5
Stedenbouwkundige analyse	pagina 7
Bijzondere karakteristieken	pagina 14
Bebouwing	pagina 19
Bijzondere bebouwing	pagina 21
Kernkwaliteitenkaart	pagina 26
Begrippenlijst	pagina 27

Wederopbouw: tonen van een tijdperk

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft in 2011 dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd en kunnen worden beschouwd als toonbeelden van de Wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (planmatige-opgezette uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota *Kiezen voor karakter*, de rijksvisie op erfgoed en ruimte die op 15 juni 2011 door de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu namens het kabinet is aangeboden aan de Tweede en Eerste Kamer (TK 2010-2011, 32 156 nr. 29).

De selectie als wederopbouwgebied zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Daarnaast wil het Rijk stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de Wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven en als cultureel erfgoed een rol van betekenis spelen in de ruimtelijke ordening.

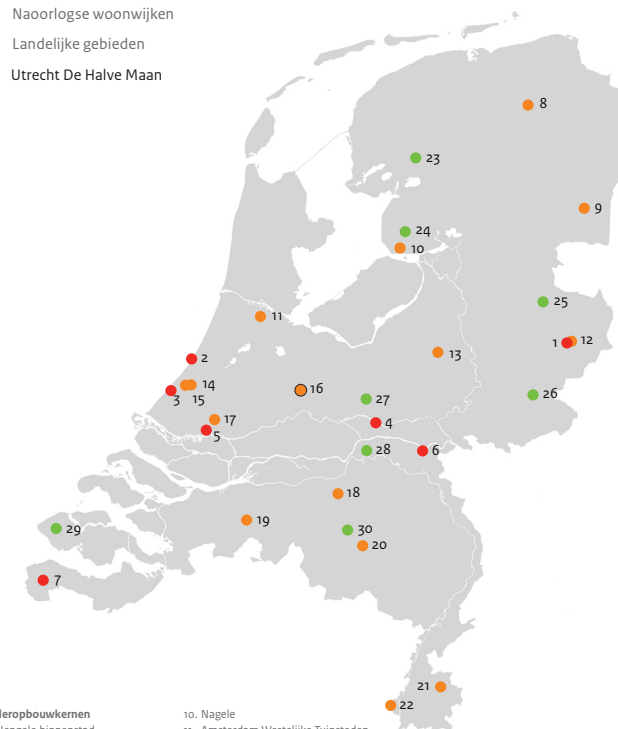
In lijn met de *Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg* (TK 2009-2010, 32 156 nr. 13) wordt hier in juridische zin invulling aangegeven – niet door aanwijzing als beschermd stads- of dorpsgezicht – maar als uitvloeisel van de verplichting om cultuurhistorie onderdeel te laten zijn van de belangenafweging in het kader van de totstandkoming van bestemmingsplannen, zoals opgenomen in artikel 3.1.6 lid 5 onder a van het *Besluit ruimtelijke ordening*.

Nu zo'n zestig jaar na de realisatie bouw of aanleg, zijn deze wederopbouwgebieden als gevolg van maatschappelijke en sociaaleconomische veranderingen, object van (ingrijpende) vernieuwingsoperaties. De uitdaging hierbij is om ontwikkelingen en vernieuwing hand-in-hand te laten gaan met het behoud van het bijzondere karakter van deze gebieden.

Kennis, inzicht en begrip van de cultuurhistorische waarden van de wederopbouwgebieden en hun ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis zijn van belang bij het maken van weloverwogen keuzes in de planvormingsprocessen. Dit gebiedsdocument is bedoeld ter ondersteuning hiervan en brengt de bijzondere kernkwaliteiten van één van deze gebieden in beeld: de naoorlogse wijk De Halve Maan.

30 wederopbouwgebieden

- Wederopbouwkeren
- Naoorlogse woonwijken
- Landelijke gebieden
- Utrecht De Halve Maan

Wederopbouwkeren
 01. Hengelo binnenstad
 02. Katwijk aan Zee Boulevardzone
 03. Den Haag Atlantikwallzone
 Kijkduin-Zorgvliet
 04. Rheden binnenstad
 05. Rotterdam oostelijke binnenstad
 06. Nijmegen binnenstad
 07. Oostburg

Naoorlogse woonwijken
 08. Groningen De Wijert-Noord
 09. Emmen Emmermeer, Angelse en Emmerhout

10. Nagele
 11. Amsterdam Westelijke Tuinsteden
 12. Hengelo Klein Driene I en II
 13. Apeldoorn Kerschoten
 14. Den Haag Mariahoeve
 15. Leidschendam-Voorburg
 De Heuvel Prinsenhof
 16. Utrecht De Halve Maan
 17. Rotterdam Ommoord
 18. Den Bosch Plan Zuid/De Pettelaar
 19. Breda De Heuvel
 20. Eindhoven 't Hooft
 21. Heerlen Vrieheide
 22. Maastricht De Pottenberg

Landelijke gebieden
 23. Skarsterlân Haskerveenpolder
 24. Noordoostpolder
 25. Vriezenveen
 26. Berkelland Beltrum I
 27. De Groep en omgeving
 28. Maas en Waal-West
 29. Veere Walcheren
 30. Boxtel en Best De Scheeken

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Methodiek en leeswijzer

De methodiek is er op gericht de kernkwaliteiten uit de Wederopbouwperiode te analyseren en herkenbaar in beeld te brengen. Als basis voor de ruimtelijke analyse zijn bestaande studies gebruikt, waar nodig aangevuld met een veldbezoek om de bureaustudie te toetsen. In het colofon van dit document is opgenomen welke studies en rapporten als basis gebruikt zijn voor dit gebiedsdocument. De inhoudelijke focus van de gebiedsdocumenten ligt op de Wederopbouwperiode en de actuele situatie van het gebied. Om de context van de ontwikkelingen te begrijpen, zijn waar nodig relevante ontwikkelingen uit andere tijdsperiodes meegenomen in de analyse.

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de wederopbouwperiode in het algemeen en de specifieke ontwikkelingen met betrekking tot de naoorlogse woonwijken (planmatig opgezette uitbreidingswijken) in het bijzonder. In de erna volgende hoofdstukken wordt ingezoomd op het onderhavige gebied en wordt door middel van een gebiedsanalyse geuid wat de specifieke kernkwaliteiten zijn die dit gebied tot een wederopbouwgebied van nationaal belang maken.

Bron: Gemeentearchief Emmen.

De wederopbouwperiode

Nederland maakte tussen 1945 en 1965 een ongekennde transformatie door. In ruimtelijk, economisch en in sociaal-maatschappelijk opzicht veranderde ons land ingrijpend. Na de Tweede Wereldoorlog was veel landelijk gebied, gebouwd omgeving en infrastructuur zwaar beschadigd geraakt, stonden onder water of lagen compleet in puin. Het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw begon al in de oorlog. Steden en dorpen herrezen uit het puin dankzij krachtige samenwerking en een sterke centrale sturing. In deze periode zijn veel innovatieve en ongekennde ontwerpen gerealiseerd, zowel bij stedelijk herstel en uitbreiding als bij de herinrichting van het landelijk gebied en de aanleg van nieuw land.

Wijkgedachte

Na de oorlog was er grote woningnood in Nederland en de sociaaleconomische omstandigheden waren dramatisch. Steden werden gezien als te massaal en daardoor bedreigend voor een goede samenleving vanwege de slechte woon- en leefomstandigheden en het gebrek aan sociale cohesie binnen de wijken en alle mogelijke negatieve consequenties die daarmee konden samenhangen. Al voor de oorlog waren stedelijke gebieden verpauperd of in slechte staat en boden ze onvoldoende ruimte aan de bevolkingsgroei.

De 'wijkgedachte', die in de jaren twintig al in Nederland bekend was als ordenend concept, werd na de oorlog nader uitgewerkt door de studiegroep Bos in het boek *De stad der toekomst, de toekomst der stad* (1946). Vanuit sociologisch oogpunt ging deze wijkbenadering uit van een maximale grootte van de wijk en het gezin kwam centraal te staan als hoeksteen van de samenleving. Wonen, werken, verkeer en recreatie werden nauwkeurig geordend en veelal van elkaar gescheiden. Elke wijk werd opgebouwd uit buurten, wooneenheden met eigen voorzieningen. In de buurten waren winkels voor de dagelijkse behoeften binnen bereik. Op wijkniveau waren er

ook andere voorzieningen zoals scholen, kappers, banken, een bibliotheek, kledingwinkels en kerken aanwezig. Deze opbouw moest het gemeenschapsgevoel stimuleren en de chaotische groei van steden tegengaan. Het katholieke zuiden van Nederland kende een variant op dit type indeling en opbouw. Hier werden deze wijken 'parochiewijken' genoemd, waarbij de kerk letterlijk en figuurlijk centraal stond. De wijkgedachte is een belangrijk uitgangspunt geweest voor de ontwikkeling van de stedenbouw in de naoorlogse periode.

Licht, lucht en ruimte

De wederopbouw was ook een periode van optimisme en modernisering. Nieuwe materialen, productiemethoden en verkavelingspatronen deden hun intrede, evenals de nieuwe wijkindeling met veel groen. Het motto van de naoorlogse stadsuitbreidingen werd: 'licht, lucht en ruimte'. Dit vertaalde zich niet alleen naar de bebouwing, maar vooral ook naar de stedenbouwkundige compositie van de ruimte, waarin de groenstructuur en de openbare ruimte een belangrijk aandeel hadden. De grens tussen particuliere, gemeenschappelijke en openbare ruimte is daarbij minder evident dan bij het gesloten bouwblok. Kenmerkend is de herhaling van verkavelingsvormen tot stedenbouwkundige eenheden. De woningtypologie verschilt ook van de vooroorlogse uitbreidingen. Rijtjeswoningen en gestapelde meergezinswoningen in open bebouwing overheersen, vaak in seriematige bouw.

Wijkgedachte.

Bron: Katholiek Bouwblad 1947.

Introductie De Halve Maan

De wijk De Halve Maan is een vervolg op de wijk Oog in Al, die voor de Tweede Wereldoorlog werd gebouwd voor de arbeidersklasse, maar al snel ook in trek raakte bij de middenklasse. De naam komt van boerderij 'De Halve Maan' die bij de Hommelbrug lag. De wijk moest hetzelfde karakter als Oog in Al krijgen zodat beide wijken samen één geheel zouden vormen. Bijna een kwart van de woningen werd al voor de oorlog gebouwd. Na de oorlog werd het bestaande stedenbouwkundige plan aangepast; het stratenpatroon uit het vooroorlogse plan is daarbij grotendeels overeind gebleven.

Situering en definiëring

De Halve Maan is een wijk ten westen van de binnenstad van Utrecht. Samen met Oog in Al vormt De Halve Maan een driehoekig eiland, begrensd door het Amsterdam-Rijnkanaal in het westen, het Merwedekanaal in het noordoosten en de Leidsche Rijn in het zuiden. De verbinding met het centrum van Utrecht wordt gemaakt door vier bruggen: twee aan de uiteinden van de hoofdverkeerswegen [de Hommelbrug uit 1939 naar de Joseph Haydnlaan en de Spinozabrug uit 1951 naar de Lessinglaan], een brug in het verlengde van de Mozartlaan en de Muntbrug [fietsbrug] dwars op de Kanaalweg. De grens tussen De Halve Maan en Oog in Al loopt over de Goethelaan en de Franz Schubertlaan.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed selecteerde de wijk als wederopbouwgebied van nationaal belang omdat het een voorbeeld is van een gebied dat is gebaseerd op vooroorlogse stedenbouwkundige plannen die deels vóór en deels na de oorlog zijn gemaakt en ingevuld.

De belangrijkste, ruimtelijk onderscheidende kernkwaliteiten zijn:

1. Naoorlogse invulling van een vooroorlogse stedenbouwkundig plan.
2. Gevarieerde bebouwing in een traditionele stedenbouwkundige opzet.
3. Bijzondere functies in een groene setting.

Deze kernkwaliteiten worden hieronder verder toegelicht.

Kerngegevens

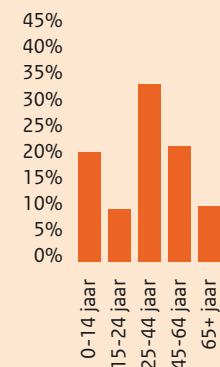
Kaart

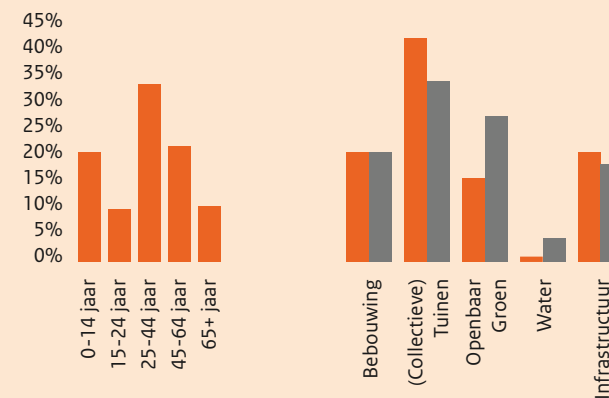
Algemene gegevens

- Stad: Utrecht
- Stedenbouwkundigen: H.P. Berlage en L.N. Holsboer
- Planvorming: 1920 - 1953
- Uitvoering: 1935 - 1957
- Aantal woningen bij oplevering: 1.800
- Oppervlakte wijk*: 47 ha
- Bevolkingsdichtheid: 9.964 inwoners/km²

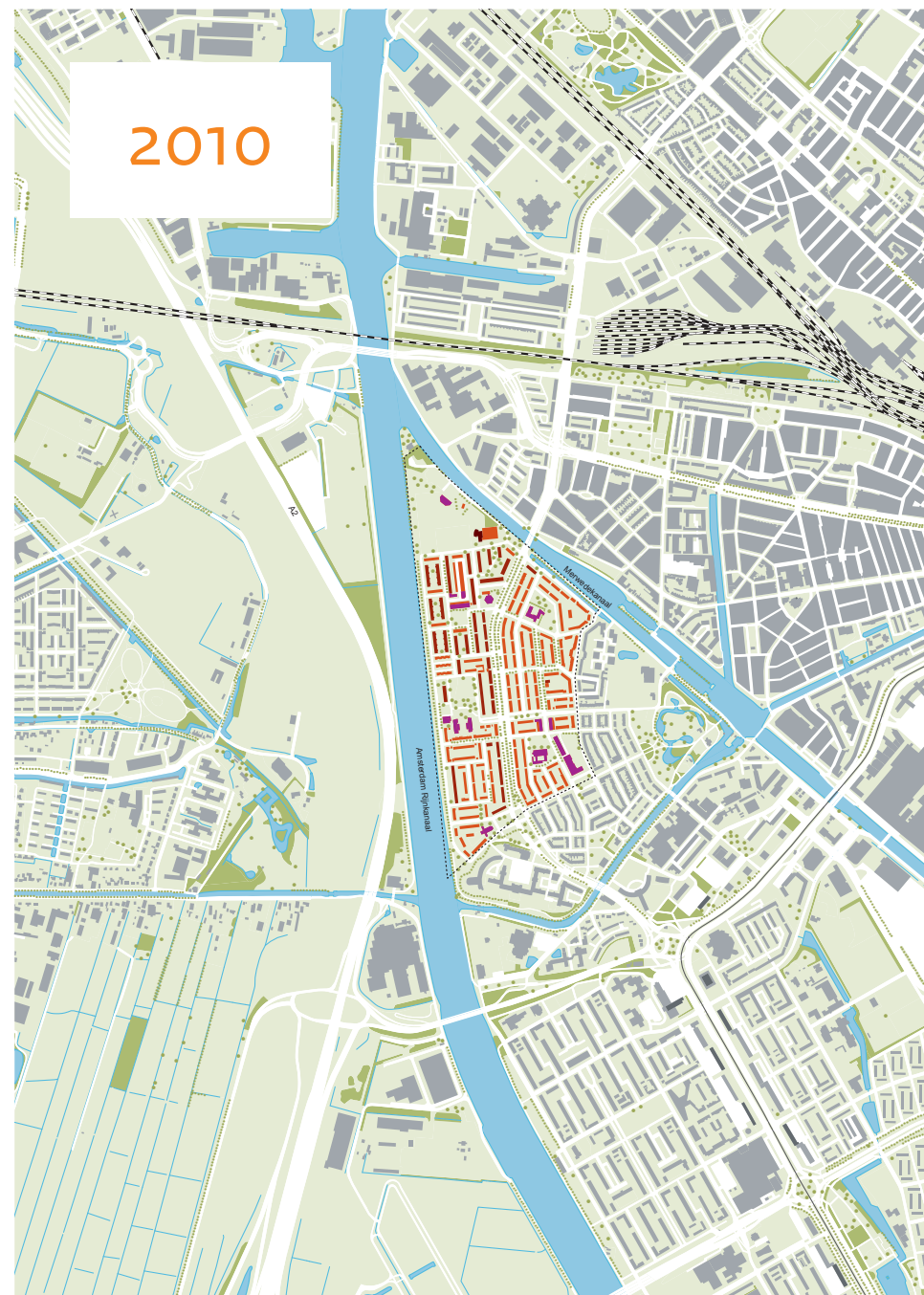
Bevolkingsopbouw*

Grondgebruik*

* bron: Atlas voor Gemeenten 2014.

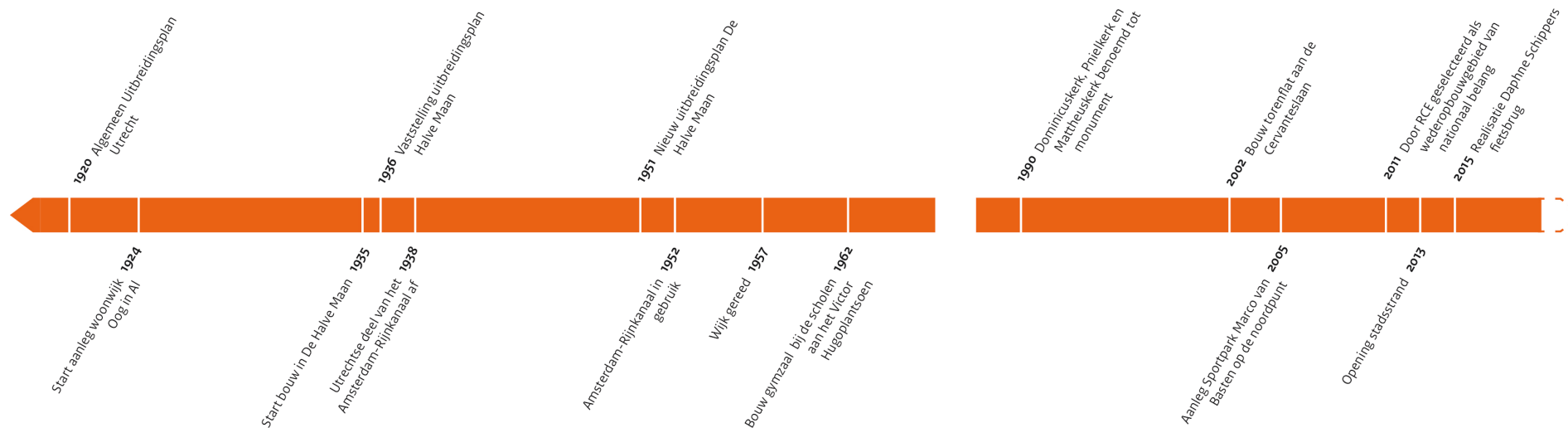
Stedenbouwkundige analyse

Planontwikkeling en uitgangspunten voor ontwerp

Utrecht kon vóór en net na de oorlog maar heel beperkt uitbreiden omdat het sterk gebonden was aan haar nauwe gemeentegrenzen. De noodzakelijke uitbreidingen werden dan ook vooral in relatief kleine open locaties binnen de stad gezocht, zoals Oog in Al en De Halve Maan. Pas in 1954 werden met een annexatie de gemeentegrenzen officieel gewijzigd waardoor ook meer grootschalige uitbreidingslocaties beschikbaar kwamen. Hierdoor hebben de naoorlogse wijken van vóór de annexatie een heel ander en meer kleinschalig karakter dan die van erna.

Berlage & Holsboer

H.P. Berlage [Amsterdam, 1856-1934] is als architect en stedenbouwkundige vooral bekend van Plan Zuid in Amsterdam. Hij stond aan het begin van de moderne architectuur in Nederland. Berlage was een socialist die vakmanschap, handwerk en de samenwerking tussen de ambachten hoog in het vaandel had staan. L.N. Holsboer [1880-1970] was ingenieur en vanaf begin jaren twintig van de vorige eeuw directeur van de Dienst Openbare Werken van de Gemeente Utrecht.

Vooroorlogse plannen

Het eerste vooroorlogse plan voor Oog in Al en De Halve Maan was onderdeel van het Algemene Uitbreidingsplan voor Utrecht uit 1920. Een integraal ontwerp van Berlage en Holsboer voor wonen, werken en verkeer dat de oude stad met de nieuwe wijken moest verbinden. Het stedenbouwkundige plan bestond uit radiaalstraten die vanuit het monumentaal opgezette park Oog in Al naar het westen liepen.

Het uitbreidingsplan werd echter nooit definitief vastgesteld. Grote delen zijn pas tijdens de wederopbouwperiode tot stand gekomen, of zelfs helemaal niet uitgevoerd. De eerste woningen in De Halve Maan werden vanaf 1935 gebouwd. Door de komst van het Amsterdam-Rijnkanaal kwam er extra grond vrij voor uitbreiding naar het westen toe. In 1936 werd daarom een nieuw uitbreidingsplan voor de wijk vastgesteld. De oude westgrens werd de hoofdverkeersas: de Lessinglaan en de Joseph Haydnlaan. De knikken in deze laan komen uit het plan van 1920, maar worden in het nieuwe plan geaccentueerd door de strategische plaatsing van groen en voorzieningen. De radiaalstraten zijn grotendeels overgenomen uit het plan van Berlage. In het noorden werd een groot park toegevoegd en de industriezone uit het oude plan moest, in lijn met de Tuinwijkgedachte,* plaatsmaken voor woningen. Straten werden versmald ten gunste van ruimere woningen en plantsoenen, omdat de wijk ook steeds meer in trek raakte bij de middenklasse.

* Zie Begrippenlijst

Naoorlogs plan

Na de oorlog werden deze uitbreidingsplannen ingetrokken vanwege de enorme woningnood. De aanpassingen in het plan dat in 1951 werd vastgesteld, zijn niet zozeer in het stedenbouwkundig plan zelf gezocht, maar in de invulling ervan. De beukmaat van de woningen werd versmald, laagbouw werd verruild voor middelhoogbouw en de woningen werden in de geest van de wijkgedachte* meer gedifferentieerd naar levensfase [wieg-tot-grafprincipe]. Er kwamen extra voorzieningen, zodat de bewoners voor alles in hun eigen wijk terecht konden. Openbare ruimte, bijzondere functies en gemeenschappelijk groen kregen meer aandacht en ruimte.

Uiteindelijk is De Halve Maan in 1957 gereed samenwerking tussen de ambachten hoog in het vaandel had staan. L.N. Holsboer [1880-1970] was ingenieur en vanaf begin jaren twintig van de vorige eeuw directeur d gekomen en zijn er zowel kenmerken van de plannen van 1920 en 1936, als van de plannen van 1951 in terug te vinden.

Stedenbouwkundige opzet

Hoofdstructuur

De wijk wordt gestructureerd door een traditioneel stelsel van primaire en secundaire wegen, grotendeels gebaseerd op de vooroorlogse plannen.

Twee noord-zuid lopende assen zijn de belangrijkste ontsluitingswegen: de Lessinglaan die overgaat in de Joseph Haydnlaan en de Johan Wagenaarkade langs het Amsterdam-Rijnkanaal. Als ruimtelijke dragers van de wijk hebben zij een breed en groen profiel.

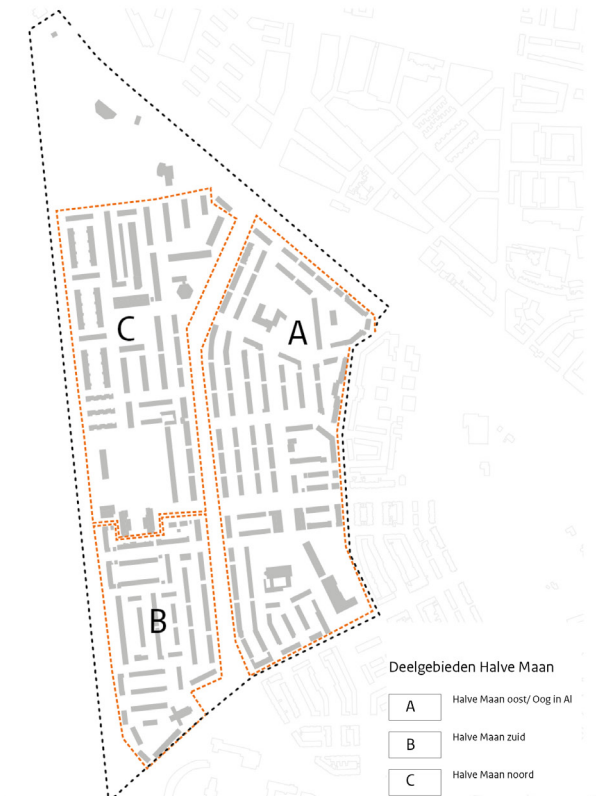
De secundaire structuur wordt gevormd door radiaalstraten die vanuit park Oog in Al richting het Amsterdam-Rijnkanaal in het westen lopen, haaks op de assen. Deze wegen verbinden de belangrijkste plekken in de wijk met elkaar en zijn ontworpen als zichtlijnen.

Bepalend voor de groenstructuur is de laanbepanting die de belangrijkste assen markeert. Groene radialen zorgen voor samenhang tussen Oog in Al en De Halve Maan, tussen de vooroorlogse en de naoorlogse delen en tussen bijzondere plekken in de wijk: de plantsoenen, de drie kerken en het Herderplein. Op een lager schaalniveau worden bomen en borders ingezet om belangrijke plekken te accentueren of andere plakken te camoufleren en te vergroenen, wat bijdraagt aan de groene uitstraling van de wijk.

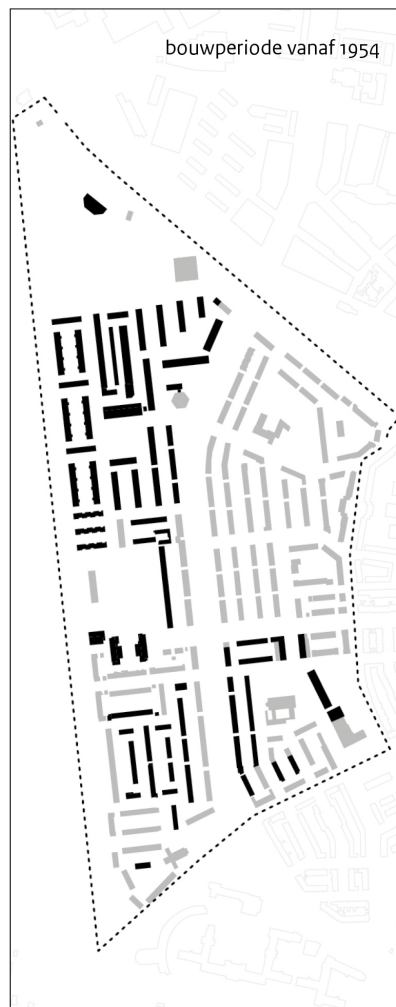
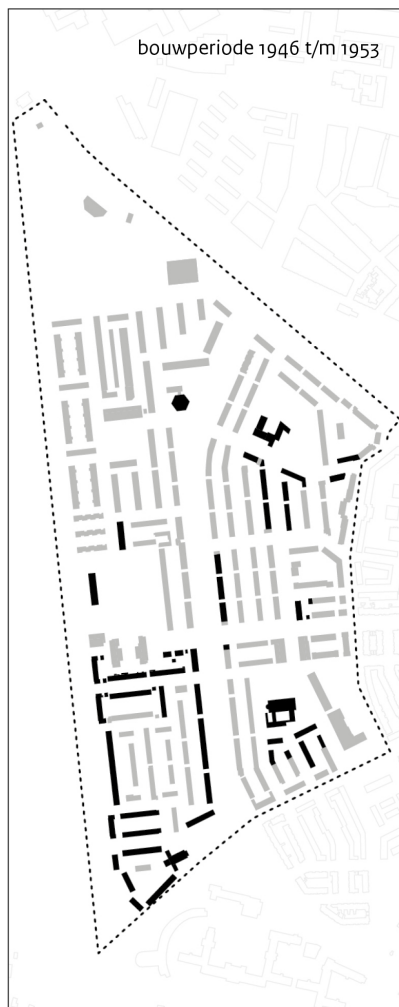
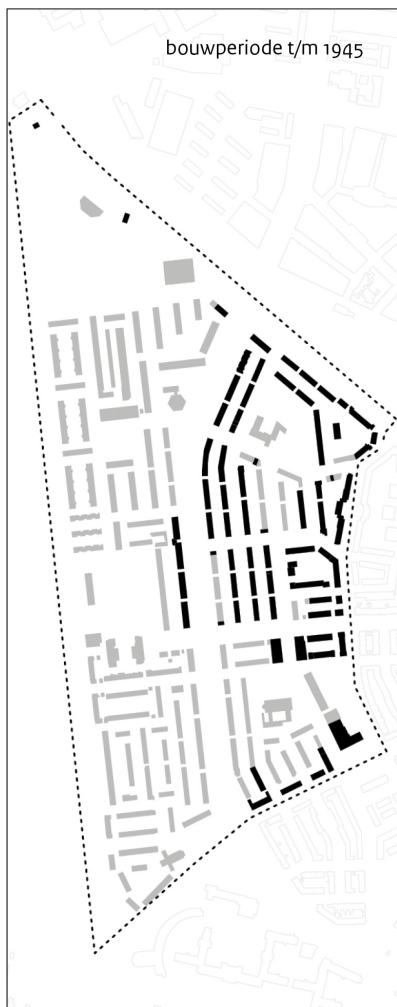
Door de consequent gehanteerde compositie van wegen, de hoogwaardige inrichting van de openbare ruimten en het aaneengesloten groen vormt de wijk een stedenbouwkundig samenhangend geheel.

Bebouwing

De wijk is grofweg te verdelen in drie stedenbouwkundige deelgebieden: een deel dat grotendeels voor de oorlog is bedacht en gebouwd [De Halve Maan Oost]; een deel dat overwegend voor de oorlog is ontworpen, maar na de oorlog is

gerealiseerd [De Halve Maan Zuid], en een deel dat zowel na de oorlog is ontworpen als gebouwd [De Halve Maan Noord]. De verkaveling, bouwhoogte, voorkomende woningtypologieën en architectuur van deze gebieden verschillen per deel.

Bouwperiodes

- huidige bebouwing
- bebouwing gerealiseerd in betreffende periode

A De Halve Maan Oost

Het oosten van De Halve Maan, vanaf de Joseph Haydnlaan, wordt vaak gezien als onderdeel van Oog in Al vanwege de stedenbouwkundige en architectonische overeenkomsten. De weinige woningen die tot de bouwstop in 1942 in De Halve Maan werden gebouwd, kwamen hier tot stand op basis van het Plan Berlage-Holsboer. Dit deel kent een traditionele verkaveling met eengezinswoningen. Tussen de bouwblokken liggen privétuinen, gescheiden door een achterpad. De woningen die na de oorlog zijn gebouwd, hebben een smallere beukmaat gekregen om meer woningen in de blokken kwijt te kunnen. In dit deel ligt ook het eerste vooroorlogse winkelgebied van de wijk.

B De Halve Maan Zuid

De Halve Maan Zuid wordt begrensd door de Joseph Haydnlaan in het oosten en het Victor Hugoplantsoen in het noorden. Na de oorlog is het plan voor dit deel weliswaar aangepast, maar de vooroorlogse hoofdstructuur bleef daarbij grotendeels intact. De bouwblokken zijn verder opengewerkt en er is meer variatie in woningtypen en hoog- en laagbouw aangebracht.

C De Halve Maan Noord

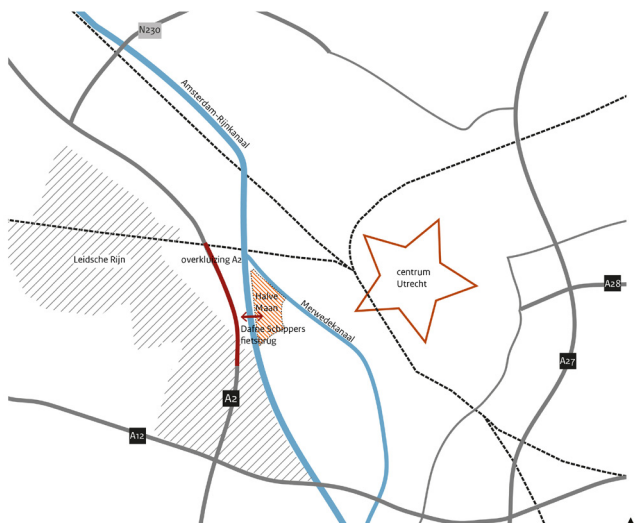
Waar De Halve Maan Oost en De Halve Maan Zuid qua typologie aansluiten op Oog in Al en de vooroorlogse plannen, is dit in De Halve Maan Noord duidelijk losgelaten. Dit deel heeft een meer open verkaveling dat vooral bestaat uit een noord-zuid en oost-west grid, en open bouwblokken met overwegend etagebouw van drie en vier hoog. De stroken, veelal georiënteerd in noord-zuid richting voor optimale bezonning, worden op de kopse kanten gemarkeerd door laagbouw duplex*- of bejaardenwoningen. Tussen de bouwblokken liggen gemeenschappelijke binnentuinen. De buurt heeft relatief veel openbare ruimtes, zoals het Victor Hugoplantsoen en het Herderplein.

Open bouwblokken met etagewoningen en semi-openbare (groene) ruimte aan de Dickenslaan. Deze blokken worden visueel met elkaar verbonden door blokjes bejaardenwoningen van twee woonlagen aan de kopse kanten, die iets verspringen ten opzichte van de rooilijn. Dit werd gedaan om (te) lange lijnen visueel te breken en geborgenheid te bieden tussen de toegenomen hoogbouw.

Uitbreidingen en aanpassingen

Sinds de oplevering in 1957 is de wijk nauwelijks uitgebreid of gewijzigd, wat bijzonder is voor een wederopbouwwijk. De bouw van de VINEX-wijk Leidsche Rijn, het ondergronds brengen van de A2, de aanleg van de Daphne Schippers fietsbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal en het stadsstrand op de noordpunt [2013] geven De Halve Maan een andere positie. De wijk ligt niet langer 'geïsoleerd' aan de rand van de stad, maar is een schakel geworden tussen de historische binnenstad en Leidsche Rijn.

Open bouwblokken in het noordelijke deel.
Foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Siebe Swart.

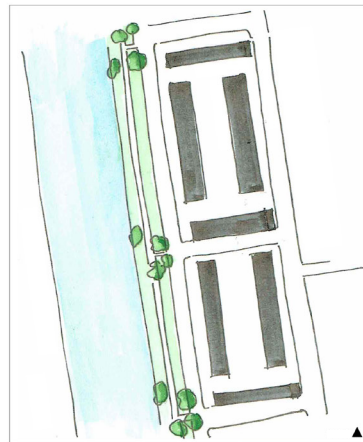
Bijzondere karakteristieken

Groenstructuur

De Halve Maan heeft het karakter van een groene tuinwijk met een verbindende groenstructuur. In de wijk zijn veel woningen met tuinen te vinden; de middelhoogbouw komt nooit boven de boomgrens uit, veel erfafscheidingen en [semi-]openbare ruimtes zijn groen en brede borders en markant geplaatste bomen en boomgroepen in het [semi-]openbare groen rondom de etagewoningen in het noorden versterken de groene uitstraling van de wijk en leveren een positieve bijdrage aan de verblijfskwaliteit. Ook is het groen ingezet om de belangrijkste assen en plekken in de wijk te benadrukken.

Boomgroepen Amsterdam Rijnkanaal.

Boomgroepen op de groenstrook langs het Amsterdam-Rijnkanaal vormen een visuele groene afsluiting van de dwarsstraten die uitmonden op de kade.

Laanbeplanting

De Lessinglaan en Joseph Haydnlaan zijn de ruimtelijke drager of ruggengraat van de wijk en hebben een ruim opgezet profiel.

Groene radialen

De beplanting van de radiaalstraten vormt een verbindend element waarmee samenhang is gecreëerd tussen Oog in Al en De Halve Maan, tussen de voor- en naoorlogse delen en tussen bijzondere plekken in de wijk [plantsoenen, kerken en pleinen].

In vrijwel elke straat in de wijk is een andere boomsoort geplant. Nu de bomen volgroeid zijn, levert dit een gevarieerd beeld op.

Openbaar en gemeenschappelijk groen

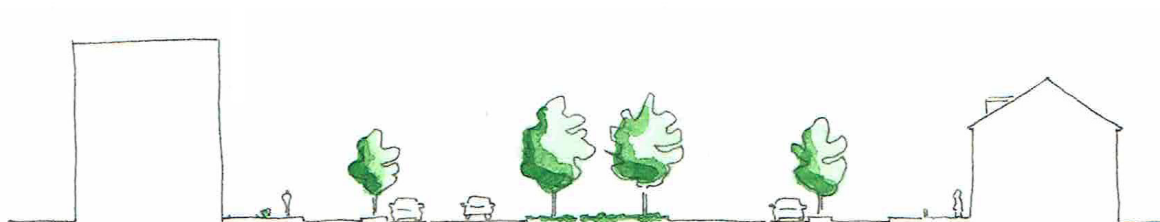
Ook de plantsoenen zijn gekoppeld aan de groenstructuur: het ruime Victor Hugoplantsoen, het recreatiegebied in het noorden en het plantsoen in het zuiden van de wijk tussen het Amsterdam-Rijnkanaal en de Leidsche Rijn.

Victor Hugoplantsoen

Het Victor Hugoplantsoen is een weids aangelegd plantsoen met daarin tot kort geleden twee gespiegelde scholen aan het einde van de zichtlijn die loopt over de Everard Meijsterlaan. De scholen moesten wijken voor de aanleg van de fietsbrug over het kanaal. Een van de scholen is nu geïntegreerd in het talud van de aanlanding van de brug. De fietsbrug is geprojecteerd op een oude verbindinglijn die nog stamt uit de plannen van 1920.

Gemeenschappelijke binnentuinen

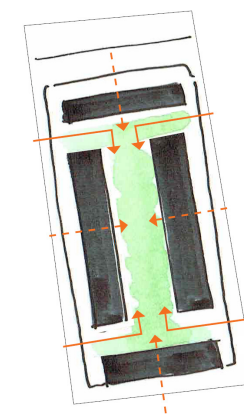
In het noordelijke deel van de wijk vormden gemeenschappelijke binnentuinen, die vanaf de straat via open entrees tussen de woningblokken toegankelijk waren, de geleidelijke overgang tussen de publieke en privéruimte.

Profiel Lessinglaan – Joseph Haydnlaan. De groene as wordt begeleid door lange wanden van woningen, dubbele bomenrijen in de middenberm, laanbomen aan weerszijde van de weg en voortuinen aan beide kanten.

Gemeenschappelijke binnentuinen in het noordelijke deel. Foto: Nadine van den Berg.

Brede groene borders langs de Lessinglaan en laanbeplanting aan de rechterzijde markeert de entree naar het Herderplein. Foto: Nadine van den Berg

Noordpunt

Lange tijd was het niet duidelijk wat er met het meest noordelijke deel van de wijk ging gebeuren. In het uitbreidingsplan van 1951 was de noordelijke punt zelfs niet meegenomen, omdat er nog geen duidelijke plannen voor waren. In 2005 is het verbouwd tot recreatieterrein met een Cruyff Court en later volgde een stadsstrand.

Veranderingen

De behoefte aan privacy en de individualisering van de samenleving heeft de collectiviteit van het groen onder druk gezet. Een opvallende ruimtelijke aanpassing ten opzichte van 1957 is het dichtzetten van de collectieve ruimten tussen de bouwblokken met hekken of hagen. Bij sommige woningen zijn private achtertuinen gecreëerd die van de openbare ruimte worden gescheiden door hekken of schuttingen. Bij andere bouwblokken is de gehele openbare ruimte geprivatiseerd.

De openbare ruimtes zijn tegenwoordig op een aantal plekken aangetast door de aanleg van extra parkeerplekken en de plaatsing van speeltoestellen, die het zicht op bijzondere gebouwen ontnemen. Dit zorgt op sommige plekken voor een rommelig beeld.

Amsterdam Rijnkanaal. Bron: Archief Mitros.

De aanleg van extra parkeerplekken is ten koste gegaan van de breedte van de groenstrook en het doorlopende groene karakter. Foto: Nadine van den Berg.

Bebouwing

Grote variatie woningtypen en architectuur

De bebouwing in De Halve Maan wordt gekenmerkt door bescheiden volumes en hoogtes, en een grote mate van variatie. Deels een gevolg van de woningnood na de oorlog [verdichting en schaalvergroting], deels door maatschappelijke ontwikkelingen [bijvoorbeeld de toename van het autogebruik] en veranderende ideeën over hoe de wijk eruit moest komen te zien. Wijken werden na de oorlog meer ingedeeld op levensfase in plaats van op inkomen. Bovendien werd er in De Halve Maan voor de oorlog veel door kleine particuliere aannemers gebouwd en werd er vooral ontworpen door lokale architecten, wat veel variatie in architectuur opleverde. Na de oorlog deed de sociale woningbouw zijn intrede en werden er meer grootschalige en meer uniforme bouwprojecten gerealiseerd. In De Halve Maan zijn grofweg zeven woningtypen te vinden, die zich min of meer concentreren in de verschillende delen van de wijk.

De Halve Maan Oost

Hier zijn overwegend eengezinswoningen te vinden. De woningen vertonen veel gelijkenissen met de jarennegentigwoningen in Oog in Al wat betreft materiaalgebruik en detaillering. Dat geldt ook voor de woningen die tijdens de oorlog zijn gebouwd, alleen zijn de versieringen en afwerking versoberd. Ook de eerste drive-in-woning werd in dit deel gebouwd.

De Halve Maan Zuid

In dit deel zijn naast eengezinswoningen met voor- en achtertuinen en duplexwoningen, ook de meeste drive-in-woningen te vinden. Deze werden gebouwd om het groeiende autogebruik het hoofd te bieden. Na de oorlog werden in de Händellaan etagewoningen toegevoegd, van de Utrechtse architect Anton de Ridder. De gebouwen van zijn hand hebben een herkenbare stijl: moderne architectuur met heldergele

baksteen, betonnen decoraties en naar voren stekende vensters met betonnen omlijsting. Zijn woningen zijn te vinden langs de westzijde van de Joseph Haydnlaan. Deze woningen beperken zich overigens niet tot het zuidelijke deel, ook aan de westzijde van de Lessinglaan in het noordelijke deel staat dit type woningen. Een vergelijkbaar blok staat aan de rand van het Victor Hugoplantsoen.

De Halve Maan Noord

In het naoorlogse deel van de wijk staan veel etagewoningen. Hier staan ook de meeste bejaardenwoningen, onderdeel van de sociale-woningbouwcomplexen om het Herderplein, en duplexwoningen. Ook zijn hier personeelwoningen en de woningen voor onvolledige gezinnen* te vinden.

Een architect die veel in dit deel van de wijk heeft ontworpen, is de Rotterdammer Ernest Groosman. Groosman [Dura Coignet] maakte deel uit van een jonge generatie naoorlogse moderne architecten en is nauw betrokken geweest bij de ontwikkelingen van systeembouw*. In zijn ontwerpen draaide het in de eerste plaats om de bouwtechnische kwaliteit en in tweede instantie pas om de esthetiek.

Groosman was eveneens de architect van de drie- en vierlaags etagewoningen aan de Cervanteslaan en de Calderônlaan. De woningen hebben een gevel van gele baksteen en een kenmerkend flauw hellend zwart zadeldak. De woonlagen zijn aan de gevel afleesbaar door horizontale betonnen randen. De woningen van Groosman worden onder andere gekenmerkt door variatie in kleur, bakstenen ornamenten en verspringingen.

Ook het tweede winkelgebied aan het Herderplein, in de plint van een woningcomplex met maisonnettenwoningen, is van de hand van Groosman.

Het complex aan het Herderplein hier tegenover is ontworpen door het architectenbureau De Jong, Taen en Nix, en omvat 108 woningen verdeeld over vijf bouwblokken. Een blok van twee woonlagen in dezelfde stijl aan het Herderplein was bedoeld voor bejaarden. De overige vier blokken hebben drie woonlagen op een onderbouw. De daklijn van de bouwblokken is zorgvuldig vormgegeven; een boog met op de kopgevels een schoorsteen als ornament. Aan de voorzijde zijn kenmerkende rode Franse balkons aangebracht.

Woonblokken van De Jong, Taen en Nix met kenmerkende gebogen daklijn. Foto: Nadine van den Berg

Bijzondere bebouwing

Kerken

Vanuit de gedachte dat een wijk zelfvoorzienend moest zijn, kwamen in de meeste naoorlogse wijken kerken voor elke geloofsrichting. In de Halve Maan zijn drie kerken gebouwd, die alle drie zijn aangewezen als gemeentelijk monument.

Pniëlkerk

De Pniëlkerk aan de Lessinglaan is in 1955 ontworpen door architectenbureau Ir. P.H. Dingemans, Sj. Wouda jr. B.V. en Van den Bergh. De kerk staat met haar bijzondere zeshoekige vorm vrij in het groen aan het eind van de zichtlijn van de Joseph Haydnlaan. De kerk fungeert als schakelpunt tussen de entree vanuit het noorden, de toegang tot het Herderplein, de beëindiging van de Racinelaan en begeleidt bovendien de knik in de Lessinglaan.

Mattheüskerk

De zuidelijke entree van De Halve Maan wordt gemarkeerd door de Mattheüskerk, een ontwerp van G. Hoogevest en T. Hoogevest uit 1952, die aan het Hendrika van Tussenbroekplantsoen ligt. De kerk staat aan het eind van de klassiek vormgegeven as van de Beethovenlaan vanuit park Oog in Al.

Dominicuskerk

Voor de Dominicuskerk uit 1951 aan de Händelstraat, een Neoromaans ontwerp van architect H. van Putten is een bepalend element aan de Händelstraat.

Scholen

Zoals in veel naoorlogse wijken werden in het verzuilde Nederland van de jaren vijftig zowel katholieke, protestante én openbare scholen in de wijk gebouwd. Een aantal is inmiddels gesloopt, zoals de Wim Sonneveldschool [de voormalige protestante Valeriuschool] aan de Franz Schubertstraat en de

Spinozaschool aan de Cervanteslaan. Een aantal heeft een andere functie gekregen. Zo is de voormalige noodschool uit 1947 aan het Hendrika van Tussenbroekplantsoen, de eerste naoorlogse school in de wijk, tegenwoordig in gebruik als peuterspeelzaal. De school stond er al voordat de Mattheüskerk en de omliggende duplexwoningen werden gebouwd. De architectuur van de school is zeer sober: eenvoudig metselwerk van rode baksteen en een flauw hellend zadeldak. De katholieke Dominicusschool uit 1955 op de hoek van het Beethovenplein en de Händelstraat, met een kunstwerk op de gevel, is nog steeds in gebruik. Ertegenover ligt de Johan de Wittschool. Deze openbare basisschool uit de jaren dertig met invloeden van Amsterdamse School is gebouwd als openluchtschool, georiënteerd op het zuiden met grote glaswanden die geheel opengeklapt kunnen worden. De twee gespiegelde lagere scholen op het Victor Hugoplein met de in 1962 bijgebouwde gymzaal, zijn in verband met de aanleg van de fietsbrug.

Winkels

In tegenstelling tot vroegere plannen werden in het plan van 1936 de winkels meer geconcentreerd, om een rommelig beeld tegen te gaan zoals was ontstaan in Oog in Al. Het eerste winkelgebied kwam in de Händelstraat. Na de oorlog is dit uitgebreid. Daarnaast werd na de oorlog een tweede winkelgebied aangelegd in de plint van de bebouwing aan het Herderplein in Halve Maan Noord. Het is ontworpen door A. Salvatore van de Dienst Openbare Werken. Het verdiepte bassin deed in de zomer dienst als speelvijver en in de winter als ijsbaan. De vloer is in 1955 versierd met wit en zwart asfalt door kunstenaar Jan Boon.

Mozaïek op één van de etagewoningblokken van De Ridder.

Foto: Nadine van den Berg.

Kunst

Kunst in de openbare ruimte won na de oorlog aan belang. Utrecht kende sinds 1948 het Fonds Stadsverfraaiing, een voorloper van de landelijke percentageregeling uit 1951, dat kunst aan nieuwe gebouwen en in de openbare ruimte stimuleerde. Bij de uitvoering van het plan van 1951 werd hier aandacht aan besteed door de toevoeging van siermetselwerk, de zorgvuldige vormgeving van de koppen van de gebouwen, de plaatsing van beelden [Zich oprichtende Vrouw op het Herderplein, het Hert op de Everard Meijsterlaan en Orpheus op het Beethovenplein], mozaïeken en plaquettes .

Herderplein. Foto: Nadine van den Berg.

Zichtlijnen

Zichtlijnen spelen een belangrijke rol in de ruimtelijke beleving van de wijk. De belangrijkste zichtlijnen zijn nog afkomstig uit het oude plan van Berlage-Holsboer: traditionele lange zichtlijnen die de hoofdstructuur volgen en eindigen op bijzondere gebouwen of plekken.

Zo vormt de Beethovenlaan de zichtlijn tussen park Oog in Al en de Mattheüskerk. Langs de Everard Meijsterlaan kijk je vanuit park Oog in Al, via het winkelgebied in de Händelstraat naar het Victor Hugoplantsoen. De Racinelaan verbindt het plantsoen bij de Molièrelaan met het Herderplein. Het levert een netwerk op van belangrijke openbare ruimtes: het Herderplein, de Händelstraat en Victor Hugoplantsoen. In de naoorlogse plannen is het concept van lange zichtlijnen losgelaten. Zichtlijnen kregen een andere ruimtelijke functie en toepassing. De relatie tussen de wooneenheden kwam centraal te staan. De zichtlijnen werden korter en hadden tot doel het groen te benadrukken en een gevoel van beslotenheid te creëren tussen de toegenomen hoogbouw. De naoorlogse zichtlijnen zijn vooral terug te vinden in het noordelijke deel van De Halve Maan.

Zichtlijnen en bijzondere bebouwing in groene setting

- winkel
- kerk
- school en overige voorzieningen
- lange zichtlijn

- korte zichtlijn
- plein
- laanbomen
- solitaire bomen
- parkgroen en plantsoen

Priëlkerk

Dominicuskerk

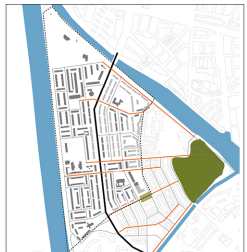
Mattheüskerk

Lange zichtlijn over de Beethovenlaan eindigend op de Mattheüskerk. Foto: Nadine van den Berg.

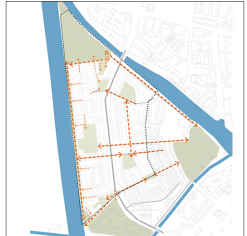
Kernkwaliteitenkaart

#1 Naoorlogse invulling van vooroorlogs plan

#2 Grote diversiteit aan woningtypologiën

#3 stedenbouwkundig ontwerp met zichtlijnen

#3 Bijzondere functies in een groene setting

- #1 naoorlogse invulling van vooroorlogs stedenbouwkundig plan
- #2 gevarieerde bebouwing in een traditionele stedenbouwkundige opzet met hoofdstructuren en zichtlijnen
- #3 bijzondere functies in een groene setting

- wijkgrens
- water
- bebouwing bouwperiode <1945
- bebouwing bouwperiode >1946
- winkel
- kerk
- school en overige voorzieningen
- wijkcentrum
- lange zichtlijn
- korte zichtlijn
- hoofdweg
- secundaire weg/ radiaal
- plein
- groen (park en plantsoen)
- laanbomen
- solitaire boom

Begrippenlijst

Bouwkunde

Woning typologieën:

Drive-in-woning

Bij een drive-in-woning bevindt zich op de begane grond of op -1 een afgesloten garage. Het woongedeelte is op de eerste verdieping gelegen.

Duplexwoningen

Duplexwoningen zijn eengezinshuizen die gesplitst zijn in twee woonlagen om ruimte te bieden voor twee gezinnen. Deze woningen werden na de oorlog gebouwd met de bedoeling om er na de woningnood weer één ruime woning van te maken. De woningnood hield langer aan en bovendien bleek het ombouwen duurder dan gedacht, waardoor dit weinig of pas veel later is gedaan.

Maisonnettes

Maisonnettes zijn woningen in een groter gebouw, zoals een flat of appartementencomplex, met meerdere verdiepingen per woning. Ook dit was in die tijd in de Nederlandse woningbouw een nieuw type.

Woonensemble

(vaste) Compositie van verschillende losstaande wooneenheden

Systeembouw

De term systeembouw heeft betrekking op meerdere vormen van industrieel bouwen:

stapelbouw - het stapelen van muren met (steeds grotere) lichte betonnen elementen. Deze worden meestal bekleed met baksteen.

montagebouw - bouwen met geprefabriceerde onderdelen, zoals kozijnen, kastwanden, maar ook complete puien en badkamers. Later werden ook fabrieken op de bouwplaatsen zelf gebouwd voor met name grote elementenbouw, zoals wanden en vloeren.

gietbouw - (dragende) wanden en vloeren worden op de plek zelf gegoten in tijdelijke of blijvende bekisting. Ook nu nog is systeembouw meestal een combinatie van gietbouw en montagebouw.

skeletbouw - opbouw van geprefabriceerde kolommen en liggers. Deze worden aan de buitenzijde bekleed.

Stromingen

Bossche School

Begin jaren vijftig kwam de benaming 'Bossche School' voor het eerst in zwang. Het betrof een postacademische architectuuropleiding in Den Bosch, die haar oorsprong vond in de naoorlogse opgave van de kerkenbouw. Bij deze vroeg naoorlogse architectuurstroming, waarvan Dom Hans van der Laan, samen met zijn broer Nico de grondlegger was, draaide alles om verhoudingen. De ontwerpen zijn gebaseerd op het 'Plastisch Getal', de derde macht van de gulden snede. De verschillende onderdelen van een gebouw werden via een stelsel van verhoudingen op elkaar afgestemd. In hun zoektocht naar deze essentie van de architectuur bestudeerden de cursisten historische religieuze bouwwerken. De stijlkenmerken daarvan klonken nog jaren door in het werk van Bossche Schoolarchitecten.

De architectuurstroming kenmerkt zich door soberheid en de afwezigheid van versieringen en het gebruik van in Nederland beschikbare, traditionele, materialen, zoals baksteen, beton, hout en keramische dakpannen. Alhoewel ornamenten

nauwelijks worden toegepast, is de detaillering van raampartijen, daklijsten en erkers geraffineerd. Gevellijsten, timpanen en [doorlopende] lateien, afkomstig uit de klassieke bouwkunst, behoren tot de karakteristieke vormtaal van de vroege Bossche School. Met het ambachtelijk metselwerk en de tamelijk traditionele en klassieke vormtaal vloeien de Bossche en Delftse School in veel naoorlogse ontwerpen naadloos in elkaar over.

Delftse School

De Delftse School is een traditionalistische architectuurbeweging die in de eerste helft van de twintigste eeuw ontstond en voortduurde tot halverwege de jaren vijftig. De Delftse School werd geïnspireerd en aangevoerd door Marinus Jan Granpré Molière, architect en docent aan de Technische Hogeschool van Delft. Hij had een levensbeschouwelijke visie op het bouwen waarin 'eeuwige waarden' centraal stonden: gericht op een herleving van historische betekenissen, vormen en materialen. De architectuurstroming legt de nadruk op een ambachtelijke vormtaal, met het accent op bakstenen gevels en zadeldaken met keramische pannendaken. De Delftse School wordt dikwijls beschouwd als de conservatieve tegenhanger van de modernistische architectuur van het Nieuwe Bouwen en de ornamentele bouwkunst van de Amsterdamse School, twee dominante richtingen in de Nederlandse architectuur tijdens het interbellum. Granpré Molière beschouwde het Nieuwe Bouwen als 'onbesuisd,' terwijl hij de Amsterdamse School te 'wulps' vond. Bouwkunst moest volgens hem 'nederig en zelf vergetend' zijn.

Modernisme / Het Nieuwe Bouwen / Functionalisme

Onder modernisme wordt de fundamenteel nieuwe architectuurstroming die begin zoe eeuw ontstond verstaan, in Nederland bekend onder de naam *het Nieuwe Bouwen* [of Nieuwe Zakelijkheid en Functionalisme]. De 'modernen' bepleitten een

rationele architectuur met een vormentaal die 'berust op het begrip van constructie'. De architectuur van het Nieuwe Bouwen kenmerkte zich door rechte lijnen, geometrische en abstracte vormen, lichte constructies van staal en beton, grote ramen, een vrije gevelindeling en een open plattegrond. De binnen- en buitenruimtes werden met elkaar verbonden, waardoor licht, lucht en ruimte werd gecreëerd. De gevels werden vaak wit gepleisterd. In de stedenbouw richt het modernisme zich meer op de wetenschappelijke onderbouwing van de inrichting op basis van onderzoek naar de verhouding van de verschillende functies en de samenstelling van de bewonersgroepen. Het programma voor de wijk is richtinggevend voor de ordening en het ontwerp. Dit betekent ook een grotere zelfstandigheid van het ontwerp ten opzichte van de bestaande stad.

Het Nieuwe Bouwen was in grote mate een sociaal geëngageerde beweging geïnspireerd door het socialisme. Net als in Duitsland, hadden De 8 [Amsterdam] en De Opbouw [Rotterdam] grote interesse in het vraagstuk van de sociale woningbouw: wat is de beste manier om de lage klasse onder goede omstandigheden te huisvesten?

In deze periode kwam ook de planologie de voornamelijk op onderzoek gerichte stedenbouwkunde binnen. Traditioneel was de stedenbouwkunde gericht op vorm, vanaf het modernisme werd functie en de ordening van de functies binnen een wijk een factor binnen de stedenbouw.

CIAM - Congrès Internationaux d'Architecture Moderne, opgericht in 1928 als overlegorgaan voor modernistische architecten met een serie spraakmakende internationale conferenties over moderne architectuur en stedenbouw. Het diende als instrument om een nieuwe manier van wonen en bouwen te stimuleren. De Amsterdamse De 8 en de Rotterdamse Opbouw vormden samen de Nederlandse CIAM-groep. In 1960 was de laatste CIAM bijeenkomst.

Traditionalisme

Het begrip traditionalisme verwijst naar het doelbewust teruggrijpen op tradities bij het bouwen wat betreft vorm, maar ook wat betreft constructie en functie.

In Nederland ging de baksteenarchitectuur van de jaren twintig in de vorm van het traditionalisme na 1945 door, naast het opkomende modernisme. De baksteenbouw was nu niet langer modern expressionistisch, maar juist behoudend en gebaseerd op de nationale bouwtraditie van sobere baksteengevels met een vlakke en symmetrische opzet. Het traditionalisme kijkt eerder naar regionale dan naar nationale of internationale stijlen en gaat uit van architectuur die het vlak benadrukt. Kenmerkend voor het naoorlogse traditionalisme zijn de toepassing van vertrouwde gebouwtypologieën, archetypische bouwvormen, bemiddelende overgangsmotieven, introverte beslotenheid, ambachtelijke bouwtechnieken, hiërarchische gevelcomposities waarin de achterliggende functies afleesbaar zijn, hellende daken, markante schoorstenen en de voorliefde voor de materialen baksteen, hout, smeedijzer en natuursteen. In de stedenbouw komt het traditionalisme tot uiting in het begrip harmonie en de esthetische ontwerpprincipes van morfologische en visuele samenhang en afwisseling van beslotenheid en openheid. De nadruk ligt meer op het stratenplan dan in het vormgeven van de ruimte op een groter schaalniveau. Ook richt het ontwerp zich op continuïteit en op harmonie met de bestaande context.

Stedenbouwkunde

Bouwblok

Een bouwperceel dat de volledige ruimte inneemt tussen vier straten.

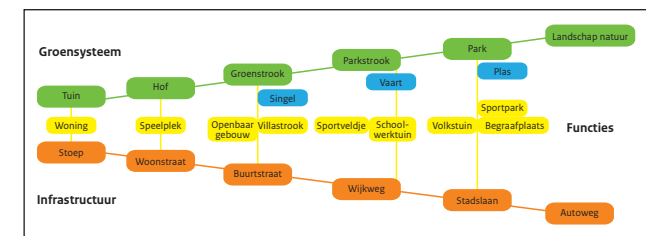
Core

In 1951 werd op de achtste editie van het CIAM-congres het functionalistische ideeëngoed uit de vooroorlogse periode van CIAM 'gehumaniseerd'. De menselijke maat werd uitgangspunt. Vanaf dat moment sprak men van 'de core', wat staat voor de materiële uitdrukking van het gemeenschapsgevoel. Het stond voor ontmoeting en wederzijdse betrekking. Dit kon ruim worden opgevat, van plein en winkelcentrum tot park.

Cul-de-sac-ontsluiting

Doodlopende weg, alleen bedoeld voor bestemmingsverkeer om woongebieden verkeersluw te houden.

Hiërarchie

Bron: Y. Feddes [2011], *De groene kracht*

Hofvorm

Verkaveling waarbij verschillende, los van elkaar staande, wooneenheden op zo'n manier zijn gegroepeerd dat ze een hof formeren: een al dan niet openbare, centrale ruimte, meestal

met groene invulling soms ook liep een weg door de hof of waren er parkeerplaatsen gerealiseerd in de centrale ruimte. Een in Amsterdam ontwikkeld naoorlogs verkavelingstype met een minder statische compositie dan voorheen en een gunstig aantal woningen per hectare.

Molenwiekverkaveling

Compositie waarbij de voorkant en de kopse kant van een flat of strook elkaar afwisselen aan de straatkant. Het is een speelsere compositie *dan een hofverkaveling en is daar vaak een verschuiving van.*

Stempelbouw

Stempelbouw (ook wel stempelverkaveling) is een verkavelingsprincipe dat in Nederland veel is toegepast in de wederopbouwperiode. Bij stempelbouw bestaat een wijk uit een zich herhalend patroon van (kleine) woonensembles. Deze groepering wordt ook wel de stempel genoemd. Deze stempels zijn grotendeels identiek en hebben ook dezelfde oriëntatie, maar zijn vaak verschoven ten opzichte van elkaar of gespiegeld. De herhaalbare eenheid kreeg de scheldnaam 'stempel' opgeplakt toen deze evolueerde naar een gestandaardiseerde variant.

Strokenbouw

Strokenbouw is een stedenbouwkundig verkavelingsprincipe, waarbij de bebouwing in parallelle, vrijstaande rijen is geordend, zoveel mogelijk georiënteerd op de zon. De woningen zijn vaak niet gekoppeld aan straten, maar staan hier 'los' van. Vaak wordt de bebouwing ontsloten door woonpaden aan de noordkant.

Tuinstadmodel

Concept geïntroduceerd in 1898 door sociaal hervormer Ebenezer Howard dat op verschillende plekken navolging kreeg. Het tuinstadmodel beloofde in zowel sociaal als ruimtelijk opzicht een oplossing te bieden voor de industriële samenleving. Het is als het ware de voorloper van de wijkgedachte. Nieuwe steden ontstonden op het platteland in de buurt van industrie en werden van fabrieken gescheiden door een groenzone, bedoeld voor recreatie en ontspanning. De stad werd niet langer gezien als een gesloten geheel, maar als plek waar groen vanuit het omringende landschap tot diep in de stad doordrong. Het landschap lag niet langer aan de rand van de stad, maar kwam in de stad zelf te liggen om daar lucht en ontspanning te bieden aan bewoners.

Wijkgedachte/Parochiewijk

De naoorlogse stedenbouw uit de wederopbouwperiode is sterk gebaseerd op de wijkgedachte en werd als denkbeeld voor het eerst bekend door het boek *De stad der toekomst, de toekomst der stad* (1946). De begrip kan gedefinieerd worden als: het stichten van een complete, stedelijke gemeenschap van beperktere omvang, in een ruimtelijk vormgegeven geheel van stedelijke functies. De ruimtelijke en sociale oorsprong ligt in de Angelsaksische begrippen *neighbourhood unit* en *de garden city*. Zowel de ruimtelijke als de sociologische kant kende een hiërarchische structuur: woning – buurt – wijk – stadsdeel – stad, met het gezin als hoeksteen van de samenleving. In Nederland is de wijkgedachte sterk verbonden met het fenomeen 'de maakbaarheid van de samenleving' en de begrippen licht, lucht en ruimte. De grootte van de wijk was gebaseerd op het aantal inwoners en de hoeveelheid woningen en voorzieningen, zoals winkels, scholen, kerken, medische faciliteiten en sport en recreatievoorzieningen, daarvoor nodig waren. In plaats van vooroorlogse gesloten bouwblokken,

gelegen aan -soms benauwde- straten, waren de woningen en de overige gebouwen meestal gegroepeerd in open bebouwing en gelegen in ruim bemeten groen.

De parochiewijk (echelon paroissial) is een sociaal-ruimtelijk stedenbouwkundig model dat in naoorlogs katholiek zuidelijk Nederland voorop stond. Hierbij kreeg de kerk een prominente positie midden in de wijk toebedeeld, als belangrijkste baken. De wijkgrootte was afgestemd op de gemiddelde omvang van een parochie. In de parochiewijk stond het wonen en het gezinsleven centraal. Het idee was om in de snel veranderende wereld het overzicht te blijven houden en geborgenheid te creëren.

Wooneenheid

In Ommoord staat de wooneenheid gelijk aan een flatgebouw. De term 'wooneenheid' is gebaseerd op het ordeningsprincipe dat de Franse stedenbouwers aanduiden met de term 'echelon domestique' (50 tot 150 gezinnen). De bouwsteen van een woonwijk was een groep huizenrijen of 'wooneenheden'. Alle rijen in deze wooneenheid hadden een gelijke oriëntering, gericht op ideale bezonning. Verder werd gesteld dat deze rijen konden worden ingevuld met eengezinswoningen, etagewoningen of een combinatie van beide.

Bron: Architectenweb.nl | Blom, A., B. Jansen, M. van der Heide [2004], *De typologie van de vroeg-naoorlogse woonwijken* | RCE [2004], *Monumenten van de prille welvaartsstaat* | Haan, H. de, I. Haagsma [1996], *Plastisch lexicon: een beknopte encyclopedie van de 'Bossche School'*

Geraadpleegde literatuur

Blom, A. [2013], *Atlas van de wederopbouw Nederland 1940-1965 - ontwerpen aan stad en land*
Blom, A., B. Jansen, M. van der Heide [2004], *De typologie van de vroeg-naoorlogse woonwijken*
Hauptmeijer, C. [2009], *Een inventarisatie van een naoorlogse wijk - Cultuurhistorische rapportage*
Hengeveld, M. | Aorta [2015], *Terug naar de wijkgedachte in Halve Maan Utrecht*
Steenhuis, M. stedenbouw/landschap | Urban Fabric [2006], *Cultuur historisch onderzoek en ruimtelijke analyse Utrecht naoorlogse wijken: De Halve Maan*. Het Utrechts Archief

Voor dit document is geput uit bestaand[e] onderzoek en rapportages. De kaarten in dit document zijn gebaseerd op kaarten van MUST uit 2010. Het is daarom mogelijk dat aanpassingen van na 2010 in de kaarten in dit document ontbreken.

Colofon

Gebiedsdocument De Halve Maan
Productie: De PlaatsMakers
Samenstelling en tekst: Marlijn van der Hoeven
Kaartmateriaal: Tim van Oosterbos
Tekeningen en schetsen: Marije Weijers
Redactie: Nadine van den Berg
Coverfoto: Nadine van den Berg
Ontwerp: Tegenwind grafisch ontwerp
Begeleidingscommissie: Anita Blom, Frank Buchner, Wijnand Galema, Doris Schmutzhart, Kya Verhagen

Voor dit document is geput uit bestaand[e] onderzoek en rapportages. De kaarten in dit document zijn gebaseerd op kaarten van MUST uit 2010. Het is daarom mogelijk dat aanpassingen van na 2010 in de kaarten in dit document ontbreken.

Bij het tot stand komen van deze publicatie is zoveel mogelijk getracht toestemming te krijgen voor het beeldgebruik van de oorspronkelijk rechthebbenden of hun uitgevers. Indien een rechthebbende denkt aanspraak te kunnen maken op een beeld, dan kunt u contact opnemen met InfoDesk info@cultureelerfgoed.nl.

©Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2016

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed staat voor de bescherming van het roerende en onroerende erfgoed van nationaal belang. Met specialistische kennis stimuleert de dienst een goede zorg voor archeologie, monumenten, cultuurlandschap, beeldende kunst en kunstnijverheid.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
033 – 421 7 421 | fax 033 – 421 7 799
info@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl